

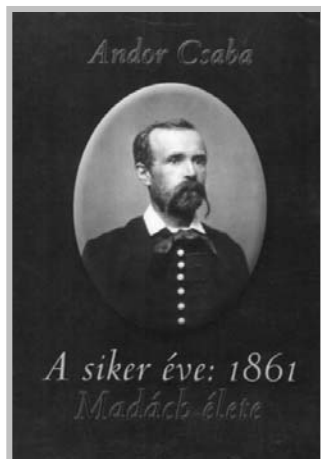
Egy régóta hiányzó munka

Horváth Károly összefoglaló szakkönyve és Radó György életrajzi krónikája a két utolsó pont, ameddig a Madách-kutatók visszanyúlhattak. Palágyi Menyhért óta Andor Csaba az első szakember, aki Madách Imre életútját kívánja bemutatni. Kicsoda Andor Csaba? 1950-ben született, 1975-ben végzett az ELTE-én mint matematikus. Kelemen János tanítványaként filozófiával foglalkozott (Jel – Kultúra – Kommunikáció, Gondolat, 1980). Szépirodalmi indulása a figyelemre méltó Teofilia című regény (Magvető, 1989). Több mint tíz éve foglalkozik a Madách-filológiával, amelynek megkoronázása az 1999-es Madách CD-ROM (Bene Kálmánnal), s a most megjelent Madách-életrajz. Közben megalapította a Madách Irodalmi Társaságot, szerkeszti a Madách Könyvtár köteteit. Jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ munkatársa, kutatója.

Mit ígér Andor Csaba új könyve? Fried István egy alkalommal egyik előadásában arról beszélt, hogy ma már nem lehet életút-monográfiákat írni. Andor azonban életrajzot ír – egyszerre tudományos és izgalmasan érdekeset.

A *Madách Imre ősei* című első fejezet tisztelgés a pozitivista iskola előtt. A következő – *Alsósztrégova* – a legjobb taine-i, macaulay-i megközelítés: így csinálta Mikszáth Jókaiját, Illyés Petőfijét. A *Gyermekkor* című fejezettől kezdve sok új adattal és azok bizonyításával találkozunk a könyv lapjain. A szerző bizonyítja például, hogy Madách január 20-án született, hogy az első szerelme nem Lónyay Etelka, hanem Cserny Mária volt. Az *Egyetemi évek* című adatait érdemes összehasonlítani a kortársakéval: Madách első közlése 1839-es (Honművész), az első kötete 1840-ben jelent meg (*Lantvirágok*). Az új fejezet: *A pályakezdés évei: félsikerek és kudarok* az irodalmi és a közéleti indulás története. Szó esik a drámakísérletekről, illetve az 1842-es akadémiai pályázatáról. Az 1843-as újabb akadémiai pályázaton két művel is indul: a *Férfi és nő* meg a *Csák végnapjai* (utóbbi dicséretben részesült – akárcsak Jókai műve, a *Zsidó fiú*). A különféle kudarokat kiírja magából: 1844 elejére elkészül a *Csák tréfa*.

Az életutat meghatározó második nőnek szentelődik az újabb fejezet: *Fráter Erzsébet* (a mindenkori első az anya). Az ismerkedés helyszíne Losonc! Közéleti pályafutása is elindul: mérsékelt centralista, ugyanakkor táblabíró is. 1845 februárjában Cséhteleken tiszteleg a Fráter-kúrián; az esküvő Csécsén, júliusban történik. 1846. augusztus 31.: Imre gyermeke születése és halála. A következő fejezetben – *Madách Imre főbiztos* – a szerző összegzi a legújabb kutatásokat. Madách Imrét még 1846. júliusában választják meg megyei főbiztosnak; 1847 elején Szontágh Pállal lépnek az Ellenzéki körbe – Madách radikalizálódik (1861-ben is Teleki Lászlót fogja követni). 1848. január elsején született Aladár fia magyarázza, hogy a március

Fekete Sas Kiadó
Budapest, 2000
218 oldal, 1200 Ft

eseményekben hogyan vesz részt. Családja is áldoz a hazának, nővére és öccse 1849-ben meghal.

A szabadságharc végétől a letartóztatásig című fejezet izgalmas kalandregény, hiszen Nógrádban 1849 szeptemberéig harcoltak. Van fegyverrejtegetés, bujdosóbujtatás és -szöktetés; szegedi látogatás. A testvérek osztályegyezsége alapján Madáchék Csesztvéről Alsósztrégovára költöznek. 1851. június 7-én megszületik Jolán. Andor Csaba sokat tesz a Rákóczy János-legenda eloszlátása ügyében, majd részletesen tárgyalja az 1852. augusztus végei letartóztatást. A *Börtön és internálás* című fejezetből megtudhatjuk, hogy Madách többeket is rejtegetett (sőt fegyvereket is). Andor bizonyítja, hogy a pozsonyi fogság alatt nem botozták meg. Ismét az újabb kutatásokra támaszkodva a szerző állítja, hogy a pesti fogság alatt írta – tanúvallomás van rá – Az ember tragédiájának első változatát *Lucifer* címmel. A feleség helyzete a levelek tanúsága szerint megdőböntő. Házassága megromlásában és botrányos életmódjáért Hanzély Ferenc helyett az első gyanúsított: Lisznyai Damó Kálmán! *Az osztályegyezségtől a válásig* című fejezetben Andor megkísérli értelmezni a ránk hagyott felfogásokat. Ki a hibás – ítélője válogatja. Az ütközés az 1854-es farsangi losonci bál – a következmény ismert: elválás (azaz különélés tartással). A *Tragédia végső változata* fejezetben Andor úgy véli, 1856–57-ben írhatta a második változatát a nagy műnek – szövege ennek is ismeretlen. Madách nem remete; a nők közül az első Schönbauer Karolina (törvénytelen gyermekük Schönbauer Anna). Szerzőnk összegzi és értelmezi a Tragédia keletkezésével foglalkozó munkákat, de elemzést nem kíván adni: hangsúlyozottan biográfiát és nem monográfiát ír.

A tizenkettedik fejezet *A siker éve*: 1861 a könyv súlypontja is – nem véletlenül lett épp ez a címadó. Politikainak indul, hiszen az országgyűlésen követ lesz Madách. Május 28-án tartja a nagy határozatpárti beszédét, amellyel országos hírnevet szerez. Augusztus 25-i keltezésű a Tompának írt Arany-levél, majd szeptember 12-i az immár Madáchnak írt dicséret – Madách irodalmilag is elismertté lesz. Kissé összecsapottnak tűnik a következő fejezet – *Kései írások, kései szerelmek* –, de ez nem a szerző hibája, hanem Madách személyiségének sokrétűségéből támad. Új nők jelentkeznek (ez utóbbiak közül az első Zsuzsi, akinek Palágyi még tudhatta a vezetéknevét és a vitatott Borbála, Borka, akinek személyét azonosítja a szerző). Magánéletében két jelentős találkozásról kapunk hírt. Az egyik Arany látogatása 1862-ben – Kovács Sándor Iván és Praznovszky Mihály bővebben tárgyalja. A másik: Jolánkát elhozza az anyjától, Nagyváradról.

Érdekes információkról számol be az utolsó előtti fejezet: *A Madách-kultusz kialakulása*. Ez először üdvözlő versekkel indul, majd politikus-irodalmár szerzőnk az irodalmi élet zajgásában is megmártózik (hírek és álhírek). Az avatottabb kritikusok első-sorban a bölcselőt ünnepelték. Madách munkálkodása kevéssé ismert – talán a Szász Károly hagyatékában fennmaradt *József császár* című darabot írta ekkor (ez a szegedi Madách-kutató Bene Kálmán föltételezése) és/vagy a Tragédia második kiadásán dolgozott. Megkezdődik a világirodalmi kopogtatás: hírek a készülő német, illetve a már elkészült és föllelhetetlen francia fordításról. Az életrajz utolsó fejezete *Az utolsó hónapok*. Az akadémiai székfoglaló Veres Pálnét az emancipációs mozgalom elindítójává teszi. Madách leendő kötetét rendezi; építkezési terveit és azok megvalósulásának gyorsítását még a kocsibaleset sem akadályozza. Betegsége és halála ismert.

Epilógus. A sikertől a népszerűségig: a Tragédia útja a színpadig. A fejezetben ez a rész az, amelyet legtöbbször támadhatnak majd. Az első siker: kétségbe vonják a Tragédia

szerzőségét. A siker második fokozata: a színházi diadalút – ezt vázlatosan 1905-ig követi nyomon az életrajz írója. Ezután következnek *Madách életének főbb eseményei*. Igaz, ez csak kronológia – de áttekinthetőbb, mint Radó Györgyé (ugyanis rövidebb) és pontosabb, mint Horváth Károlyé.

Hova illeszthető a biográfia? Bármilyen furcsa is, a Madách Irodalmi Társaság működésébe: a szimpóziumok, a Madách könyvtár kiadványai és a CD-ROMok közé. Ki fogja olvasni? Remélem mindenki, aki a különféle Madách-alkotásokkal már találkozott, s az „igazságra” törekszik!

Árpád Károly

